

УДК 378.091:[37.014.25:378.4(477)]"1851/1920"(045)

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF THE INTERNATIONAL ACTIVITY OF UKRAINIAN UNIVERSITIES (SECOND HALF OF THE 19TH – BEGINNING OF THE 20TH CENTURY) AS A SCIENTIFIC PROBLEM**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ) ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА****Kirdan O.L. / Кірдан О.Л.***d.p.s., prof. / д.пед.н., проф.*

ORCID: 0000-0002-7295-4722

Avramenko B.I. / Авраменко Б.І.*graduate student / аспірант**Uman State Pedagogical University, 20308, Uman, Str. Sadova 28, 20300**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

Анотація. У статті доведено актуальність дослідження організаційно-педагогічних засад міжнародної діяльності університетів України у другій половині XIX – на початку XX століття як наукової проблеми. Мета дослідження – цілісно розкрити нормативно-правові, організаційно-процесуальні та педагогічні засади міжнародної діяльності університетів України другої половини XIX – початку XX століття. Схарактеризовано історіографію проблеми та джерельну базу дослідження наукової проблеми.

Ключові слова: історія української педагогіки, історія вищої освіти, історіографія, міжнародна діяльність, підвищення кваліфікації, професійний розвиток, педагогічна підтримка професійного розвитку, стажування, університет.

Вступ.

Нині заклади вищої освіти України впроваджують чимало програм, що спрямовані на активізацію міжнародної співпраці. Одними з найрозвинутіших напрямів виступають програми міжнародної академічної мобільності для викладачів та здобувачів вищої освіти, спільні бакалаврські та магістерські програми, наукові дослідження тощо. Разом з тим, у досвіді діяльності університетів України у XIX – на початку XX століття було апробовано різні форми міжнародної діяльності, зокрема підвищення кваліфікації професорсько-викладацьких кадрів, підготовка та захист кандидатських та докторських дисертацій, проведення теоретико-прикладних досліджень з наступним упровадженням одержаних результатів у навчальний процес, участь у з'їздах та конференціях, читання «гостьових» лекцій та ін.

Отже, у контексті зазначеного вище, набуває актуальності наукова проблема: «Організаційно-педагогічні засади міжнародної діяльності університетів України у другій половині XIX – на початку XX століття».

Основний текст.

Наукове значення дослідження полягатиме в тому, що вперше буде виявлено і розкрито нормативно-правові, організаційно-процесуальні та педагогічні засади міжнародної діяльності університетів України другої половини XIX – початку XX ст.; обґрунтовано періодизацію розвитку змісту та форм міжнародної діяльності університетів України у досліджуваній період.

Мету дослідження вбачаємо у цілісному розкритті нормативно-правових, організаційно-процесуальних та педагогічних засад міжнародної діяльності університетів України другої половини ХІХ – початку ХХ століття. Об'єкт дослідження – діяльність університетів України у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття. Предмет дослідження – міжнародна діяльність як педагогічне явище в університетах України у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття. Практичне значення дослідження полягатиме в тому, що теоретичні положення і висновки будуть використані для урізноманітнення змісту, форм та методів міжнародної діяльності сучасних закладів вищої освіти України; при написанні узагальнюючих праць та навчальних посібників з історії педагогіки, історії освітньо-виховних систем; в освітньому процесі підготовки здобувачів вищої освіти спеціальностей 011 Освітні, педагогічні науки та 014 Середня освіта.

Схарактеризуємо історіографію проблеми та джерельну базу дослідження. Теоретичною основою є загальні концептуальні положення реформування вітчизняної системи вищої освіти в історії її становлення і розвитку (К. Благовіщенський, В. Іванівський, О. Головнін, С. Рождественський, М. Пирогов, К. Ушинський та ін.); наукові дослідження, присвячені загальнофілософським проблемам освітньої політики (В. Андрущенко, В. Гальперіна, М. Головатий, В. Захарченко, І. Зязюн, В. Кремень, С. Ніколаєнко та ін.); наукові розвідки І. Бежа, В. Бондаря, Н. Гупана, С. Гончаренка, І. Зайченка, І. Зязюна, М. Євтуха, В. Лугового, В. Майбороди, Б. Ступарика, О. Сухомлинської, М. Ярмаченка, в яких розглядаються нові підходи до історико-педагогічного процесу, прослідковано його закономірності та критерії періодизації.

Питанням організації і функціонування університетів України у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. присвячено фундаментальні монографічні дослідження Д. Багалія «Досвід історії Харківського університету», М. Владимирського-Буданова «Історія університету Св. Володимира».

Серед узагальнюючих праць у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. з'явилися дисертаційні дослідження, у яких розглядаються різноманітні аспекти діяльності університетів України. Серед них – праці Т. Стоян «Університетська освіта в Україні в другій половині ХІХ ст.» та Т. Удовицької «Громадські і приватні вищі навчальні заклади в Україні (наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.)», Е. Писаревої – «Організаційно-правові основи діяльності університетів Російської імперії др. половини ХІХ ст. (на матеріалі України)». Достатньо цікавими науковими розвідками є дисертації О. Єгорової «Юридична освіта в університетах України ХІХ – початку ХХ ст. (етапи та особливості розвитку)», Л. Зеленської «Діяльність учених рад в системі діяльності університетів України ХІХ ст.» та ін. У дослідженні О. Кірдан «Теорія і практика управління вищими навчальними закладами України (ХІХ – поч. ХХ ст.)» побіжно схарактеризовано організацію міжнародної діяльності університетів України у контексті управлінських процесів [2].

У низці дисертаційних робіт представлено діяльність викладачів університетів, а саме: С. Машкіної «Педагогічна діяльність В. І. Вернадського у

вищих закладах освіти (кінець XIX – початок XX ст.)» (2001 р.) [3]. Автором здійснено цілісний науковий аналіз педагогічної діяльності В. Вернадського у вищих закладах освіти, визначено її зміст і основні напрями. Проаналізовано провідні ідеї та узагальнено досвід практичної діяльності В. Вернадського на університетських кафедрах, у структурах управління освітою та в громадських інституціях. У дослідженні Г. Мірошніченко (2011 р.) «Освітня діяльність і педагогічна спадщина М. Х. Бунге у контексті розвитку університетської освіти (1823–1895 рр.)» [4]. До цієї категорії зараховуємо також дисертаційні роботи А. Нестерляй (2009 р.) (досліджено педагогічні погляди та викладацьку діяльність С. Гогоцького у вищих навчальних закладах України (1837–1886 рр.), Н. Белкіної (1998 р.) (досліджено освітню діяльність і педагогічні погляди М. І. Демкова (1859–1939)), С. Грищенко (2006 р.) (досліджено науково-педагогічну діяльність В. Іконникова (1841–1923) у вищих закладах освіти), Л. Семеновської (2005 р.) (досліджено педагогічні ідеї та діяльність М. В. Остроградського в закладах вищої освіти (кінець 20-х початок 60-х рр. XIX ст.) та ін.

Окремі дисертаційні дослідження охоплюють проблеми діяльності зарубіжних учених. Так, у дисертаційній роботі Ю. Фесько (2008 р.) [5] «Історико-науковий аналіз науково-освітньої діяльності німецьких вчених Харківського університету у дореформений період» на підставі аналізу значного комплексу опублікованих і архівних джерел проаналізовано науково-педагогічну діяльність німецьких учених у дореформений період. З'ясовано основні фактори, що зумовили прибуття цих науковців до вітчизняного університету та причини їхнього вибуття з нього. Встановлено зв'язок вітчизняної системи університетської освіти на початку XIX ст. з університетською системою Німеччини.

Досвід організації діяльності окремих вищих навчальних закладів України періоду XIX – початку XX століття знайшло своє відображення у дисертаційних дослідженнях С. Черняк «Організаційно-педагогічні засади діяльності Київського імператорського університету св. Володимира (1833-1863)», Т. Косіної «Харківський університет наприкінці XIX – на початку XX ст.» та ін.

На основі викладеного вище констатуємо, що проблемі становлення та розвитку університетів як складника системи вищої освіти України в кінці XIX – на початку XX ст. присвячено чимало досліджень. Однак, позитивно оцінюючи здобутки вищезазначених науковців, слід зауважити, що цілісне дослідження міжнародної діяльності як педагогічного явища у практиці університетів України у другій половині XIX – на початку XX ст. відсутнє, тому потребує подальшого вивчення та пошукової роботи.

Схарактеризуємо джерельну базу дослідження. У попередніх дослідженнях нами схарактеризовано критерії та виокремлено такі групи джерел: архівні джерела, нормативно-правові документи, праці викладачів університетів, громадських діячів XIX – початку XX ст., інтерпретаційні джерела, документальні ювілейні видання університетів [1, с. 170–171].

Фактологічний матеріал досліджуваної проблеми становлять: педагогічні

журнали досліджуваного періоду: «Журнал Міністерства народної освіти» (1860–1862), «Київська старовина» (1882–1906), «Київський телеграф» (1859–1875), «Університетські вісті» Київського університету імені Св. Володимира, «Педагогічний збірник» та ін.; документи Центрального державного історичного архіву України у м. Києві, Державного архіву м. Києва, державних архівів Київської, Харківської та Одеської областей; Інституту рукописів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського; фонди Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Наукової бібліотеки Інституту історії НАН України, Державної науково-педагогічної бібліотеки НАПН України імені В. О. Сухомлинського та ін.; збірники постанов, розпорядження Міністерства народної освіти (1802–1917); університетські статuti, звіти університетів, звіти викладачів про проходження зарубіжних стажувань, статистичні відомості, збірники документів, навчально-методична література, спогади, праці вітчизняних та зарубіжних науковців, матеріали історико-педагогічних досліджень (автореферати, дисертації, монографії), довідково-бібліографічна література та ін.

Висновки.

Проблемі становлення та розвитку університетів як складника системи вищої освіти України, педагогічній підтримці професійного розвитку науково-педагогічних працівників університетів у кінці XIX – на початку XX ст. присвячено дисертаційні роботи Н. Белкіної, Л. Зеленської, О. Кірдан, С. Машкіної, Г. Мірошніченко, А. Нестерляй, Е. Писарєвої, Л. Семеновської, Т. Стоян, Т. Удовицької, Ю. Фесько та ін., однак, цілісне дослідження міжнародної діяльності як педагогічного явища у практиці університетів України у другій половині XIX – на початку XX ст. відсутнє. Огляд джерельної бази дослідження виявив високу репрезентативність різнопрофільних джерел, які ще не підлягали ґрунтовному науковому осмисленню, аналізу та узагальненню.

Література:

1. Авраменко Б. І. Джерельна база дослідження міжнародної діяльності університетів України у другій половині XIX – початку XX століття. *XIII Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція «Актуальні проблеми підготовки сучасного педагога: теорія, історія, практика»*. (24 листопада 2022 р, м. Умань). С. 170-173.

2. Кірдан О. Л. Управління вищими навчальними закладами України (XIX – початок XX століття) : теорія і практика : монографія Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. 453 с. URL:

<https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/handle/6789/6767>

3. Машкіна С. Зоря ноосфери В. І. Вернадського: педагогічні ідеї та досвід діяльності вченого у вищих закладах освіти. Полтавський держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2000. 159 с.

4. Мірошніченко Г. В. Освітня діяльність і педагогічна спадщина М. Х. Бунге в контексті розвитку університетської освіти (1823–1895 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.0. К., 2011. 20 с.

5. Фесько Ю. О. Історико-науковий аналіз науково-освітньої діяльності німецьких вчених Харківського університету у дореформенний період : автореф. дис. ... канд. істор. наук : 07.00.07. К., 2008. 20 с.

References:

1. Avramenko, B.I. (2023) Dzherelna baza doslidzhennia mizhnarodnoi diialnosti universytetiv Ukrainy u druii polovyni XIX – pochatku XX stolittia. *XIII Vseukrainska naukovo-praktychna onlain-konferentsiia «Aktualni problemy pidhotovky suchasnoho pedahoha: teoriia, istoriia, praktyka»*. 170-173 [in Ukrainian].

2. Kirdan, O. L. (2015). Upravlinnia vyshchymy navchalnymy zakladamy Ukrainy (XIX – pochatok XX stolittia) : teoriia i praktyka [Management of higher educational institutions of Ukraine (XIX – beginning of XX century): theory and practice]. Uman : FOP Zhovtyi O. O. Retrieved from: <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/handle/6789/6767> [in Ukrainian].

3. Mashkina, S. (2000). Zoria noosfery V. I. Vernadskoho: pedahohichni idei ta dosvid diialnosti vchenoho u vyshchykh zakladakh osvity. *Poltavskyi derzh. ped. un-t im. V. H. Korolenka*. Poltava [in Ukrainian].

4. Miroshnychenko, H. V. (2011). Osvitnia diialnist i pedahohichna spadshchyna M. Kh. Bunhe v konteksti rozvytku universytetskoï osvity (1823–1895 rr.) *Extended abstract of candidate's thesis*. K. [in Ukrainian].

5. Fesko, Yu. O. (2008). Istoryko-naukovyi analiz naukovo-osvitnoi diialnosti nimetskykh vchenykh Kharkivskoho universytetu u doreformennyi period. *Extended abstract of candidate's thesis*. K. [in Ukrainian].

Abstract. *The article proves the relevance of researching the organizational and pedagogical foundations of the international activity of Ukrainian universities in the second half of the 19th and early 20th centuries as a scientific problem. The purpose of the research is to comprehensively reveal the normative-legal, organizational-procedural and pedagogical foundations of the international activity of Ukrainian universities in the second half of the 19th and early 20th centuries. The historiography of the problem and the source base of the research of the scientific problem are characterized.*

Key words: *history of Ukrainian pedagogy, history of higher education, historiography, international activity, professional development, professional development, pedagogical support for professional development, internship, university.*

Статтю надіслано: 19.06.2023 р.

© Кірдан О.Л., Авраменко Б.І.